

РЕЗУЛЬТАТИ АРХІВНИХ СТУДІЙ КОМПЛЕКСУ ДОКУМЕНТІВ ПРО БУДІВНИЦТВО КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ ГЕС

RESULTS OF ARCHIVAL STUDIES OF A SET OF DOCUMENTS ON THE CONSTRUCTION OF THE KREMENCHUK HPP

Закономірним є процес посилення інтересу пересічних громадян до історії свого роду і народу, малої батьківщини, її місця в історії України. У зв'язку з цим не зайве нагадати про роль архівних джерел у аматорських й професійних дослідженнях широкого кола тих, хто цікавиться рідною минущиною. Тим більше, що існує низка архівних джерел, які, переважно, до останнього часу знаходяться поза увагою професійних істориків, краєзнавців, а тим більше дослідників-аматорів. Останні часто використовують наративні джерела, які можуть дати лише фрагментарні відомості про предмет (тему) зацікавленості, або непозбавлені ідеологічних кліше публікації радянського часу. Прикладом з'ясування об'єктивної історії конкретного об'єкта чи локальної території, тиражовані відомості про які через різного роду чинники суб'єктивного характеру (переважно використання ідеологем минулої епохи) відповідають чи лише частково відповідають історичним реаліям, є архівні студії відомих джерел про спорудження Кременчуцької ГЕС, що досі були поза науковим обігом.

Документальними джерелами інформації про будівництво Кременчуцької ГЕС є фонди Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГОУ), м. Київ, Центрального державного архіву вищих органів влади України (ЦДАВОВУ), м. Київ, Центрального державного науково-технічного архіву України (ЦДНТАУ), м. Харків, Державного архіву Кіровоградської області (ДАКО), м. Кропивницький, Державного архіву Черкаської області, Державного архіву Полтавської області, а також колекції та фонди музейних установ, особливо тих сучасних адміністративно-територіальних одиниць України, населені пункти яких безпосередньо знаходилися у зоні масштабної новобудови. На підставі результатів опрацювання архівних документів названих архівних установ України, що стосується вказаної тематики, можна стверджувати, що найбільший масив документів про спорудження КремГЕС зберігається у Державному архіві Кіровоградської області [9].

Попри величезну кількість наявних різного роду архівних матеріалів історіографія питання зведення Кременчуцької ГЕС на Дніпрі станом на 2013 рік була обмеженою, про що вже йшлося [7].

Упродовж 2013–2019 років на підставі комплексу документів Державного архіву Кіровоградської області [18], інших документальних та супутніх наративних джерел досліджено історію будівництва Кременчуцької ГЕС, результатом чого стало видання трьох книг (монографічного та науково-

популярного характеру) [1; 2; 3], ряду статей [5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12], у т.ч. в іноземних виданнях, інших публікацій [13; 14; 15; 16; 17; 18], а також за підсумками участі у різного роду і статусу наукових конференціях [4], на підставі чого можна зробити певні висновки про її місце і роль не лише в історії центральноукраїнського регіону, а й розвитку промислового потенціалу України.

Кременчуцька гідроелектростанція була створена як найпотужніший елемент каскаду ГЕС на р. Дніпро в умовах жорсткої економії бюджетних коштів, зумовлених завданнями держави з відбудови народного господарства України після II Світової війни та розбудови промислового потенціалу в СРСР. Керівників радянської індустрії приваблювала насамперед дешева гідроелектроенергія, а також прагнення отримати механізм регулювання стоку р. Дніпро для оптимізації роботи Дніпровської ГЕС (у рамках нереалізованого у повній мірі проекту «Велике Дніпро») [13].

З метою економії коштів та прискорення побудови місцем розташування станції стала гранітна основа мису біля села Табурище, за 12 км від міста Кременчука.

Урядом проігноровано загрози трансформаційних змін соціально-економічного характеру в регіоні.

До чаші водосховища потрапило місто Новогеоргіївськ, 186 інших населених пунктів трьох областей України – до зони затоплення чи підтоплення. Їхніх жителів переселено в сусідні села, а також в «Нове місто» і «Нове село», що так і не стали зразковими комуністичними, через ряд проблем, зумовлених невдалим місцем розташування, низькою якістю споруджуваного житла та об'єктів соціокультурної інфраструктури.

Біля міст Черкаси та Чигирин зведено захисні дамби, що призвело до значних додаткових витрат.

Разом з населеними пунктами (комунальна інфраструктура, об'єкти соціального й культурного призначення, житловий фонд) у зоні затоплення опинилися численні промислові підприємства, промартілі, великі масиви сільськогосподарських (орні землі, пасовища) та лісових угідь, корисні копалини надр (промислові родовища бурого вугілля, граніту тощо), майнові комплекси (тваринницькі ферми, зерносховища, майстерні, млини і т. п.), кладовища і церкви, міні-електростанції, шосейні і залізні дороги, лінії дротового зв'язку тощо [8].

Якість робіт з підготовки (очищення) чаші водосховища до затоплення була недостатньою [6].

Спроба економії при будівництві ГЕС призвела лише до бюджетних перевитрат, що її перекреслювали. Інші види витрат практично не бралися до уваги [17].

До категорії переселенців потрапляли 80281 мешканців Черкаської, 35352 – Полтавської, 15439 – Кіровоградської областей.

Виникли проблеми з перенесенням будівель, побудовою нових, виплатою компенсацій (через занижену оцінку майна переселенців), забезпеченням

житлом переселенців похилого віку та інвалідів. При гіршій якості робіт з облаштування побуту місцевих мешканців також відбулася перевитрата фінансів як і на будівництві станції.

Певну кількість селянських сімей переселено із сіл, що потрапили у зони затоплення в межах Кіровоградщини, до Херсонської та Миколаївської областей.

Прорахунки проєктувальників, штурміщина, постійний брак у роботі, нестача будівельних матеріалів і розкрадання наявних, зростання фінансових затрат, дефіцит робочих рук, насамперед кваліфікованих, відсутність спеціальної техніки, часті відмови робітників працювати і жорстке реагування на це КДБ визначали характер і темпи будівництва [11].

Роботи велися в умовах повсякденної побутової необлаштованості будівельників: відсутність житла, магазинів, їдалень; незабезпеченість спецодягом і міцним взуттям, грубість керівництва, несправедливий спосіб оцінки виконаних робіт [11]. Більшість проблем була подолана, проте це також призвело до зростання вартості будівництва [12].

Технологічні інновації прискорили будівництво, але призвели до його здорожчання.

Перетворення Придніпровського ландшафту зумовило ряд екологічних проблем, що мають тенденцію до поглиблення.

Завдано непоправної шкоди історико-культурній спадщині в зоні затоплення, втрачено цінні археологічні артефакти, історичні об'єкти і місця [10].

Таким чином, гонитва за дешевою електроенергією занадто дорого обійшлася Україні та її центральноукраїнським регіонам, оскільки будівництво велось за мотивів політичної доцільності, незважаючи на прямі й опосередковані матеріальні збитки та моральні страждання сотень тисяч людей, і сприяло швидкому кар'єрному зростанню окремих представників нової постсталінської генерації радянської технократії та партократії.

Висновок: за результатами вивчення комплексу архівних документів отримано нові наукові знання – історію будівництва Кременчуцького гідровузла – одного з найграндіозніших будівельних проєктів в історії України ХХ століття.

Література

1. Бабенко О. Будівництво Кременчуцького гідровузла (за документами Державного архіву Кіровоградської області) / О.Бабенко. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2016. – 210 с.

2. Бабенко О. Нове наше море... Сторінками історії будівництва Кременчуцької ГЕС. / Олег Бабенко, Іван Петренко. – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2016. – 380 с. – (Серія «Архівні документи свідчать»).

3. Бабенко О. Промислове прогресорство в Україні 1950-1960 років: будівництво Кременчуцької гідроелектричної станції / Олег Бабенко. – Кропивницький: Центрально-Українське видавництво, 2018. – 210 с.

4. Студії з історії Центральної України. Випуск I: Державний архів Кіровоградської області у міжнародних та всеукраїнських наукових

конференціях (2013–2019): Збірник статей та матеріалів. [Кол. авт.: Оксана Бабенко, Олег Бабенко, Роман Базака та ін.] / Упоряд.: Оксана Бабенко, Олег Бабенко, Тетяна Гончарова, Вадим Колечкін, Василь Орлик / – Кропивницький: Центрально-Українське видавництво, 2020. – 374 с.

5. Бабенко О. Проблеми електрифікації Єлисаветградщин – Зінов'євщини – Кіровоградщини в першій половині ХХ ст. // Наукові записки. Серія: історичні науки. – Випуск 22. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім.В.Винниченка, 2015. – С. 42–46.

6. Бабенко О. Доля пам'ятників радянським воїнам та кладовищ, що потрапляли у зону затоплення водосховищем Кременчуцької ГЕС (За матеріалами Державного архіву Кіровоградської області) // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Історичні науки. – 2016. – № 2 (42). – С. 7–13.

7. Бабенко О. Будівництво Кременчуцької ГЕС у радянській науковій і науково-популярній літературі 1960-1989-х рр. // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Історичні науки. – 2017. – № 1 (43). – С. 107–115.

8. Бабенко О. Строительство Кременчугской ГЭС как пример советского промышленного строительства в Украине //Scientific magazine «Authority and Society (History, Theory, Practice)» – Научный журнал «Власть и ОБЩЕСТВО (История, Теория, Практика)». – 2017. – № 2 (42). (Тбілісі, Грузія) – С. 75–86.

9. Бабенко О. Джерела з історії будівництва Кременчуцької ГЕС // Архіви України. – 2017. – № 5-6. – С. 199–206.

10. Бабенко О. Археологічні дослідження в часті Кременчуцького водосховища // Наукові записки. Серія: історичні науки. – Випуск 23. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2018. – С. 70–76. ISSN 2518-1068 (Print).

11. Бабенко О. Особливості формування й діяльності колективу будівельників та працівників Кременчуцької ГЕС (Oleg Babenko. Specific Features of Formation and Activities of the Body of Builders and Personnel of the Kremenchuk Hydraulic Power Station). / Олег Бабенко // Spheres of Culture. Branch of Ukrainian Studies of Maria Curie-Sklodowska University in Lublin. Volume XVII, 2018/ – P. 369–378.

12. Кременчуцька гідроелектрична станція – найбільший промисловий об'єкт Кіровоградської області: історія створення // Наукові записки. Серія: Історичні науки (Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка). – Випуск 25 (2019). – С. 322–333.

13. Бабенко О. Ідея «Великого Дніпра» і спорудження Кременчуцької ГЕС (За матеріалами Державного архіву Кіровоградської області // Теорія і практика державного управління. Збірник науково-практичних статей. – Кропивницький: ДНЗ «Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій Кіровоградської обласної державної адміністрації», 2017. – С. 128–138.

14. Бабенко О. До питання історії будівництва Кременчуцької ГЕС. //

Красназничий вісник Кіровоградщини. Вип. X. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2013. – С. 54–64.

15. Бабенко О. Кременчуцькій ГЕС – 55 / О. О. Бабенко, І. Д. Петренко // Між Бугом і Дніпром. Науково-красназничий вісник Центральної України. Випуск І. Присвячений 75-річчю утворення Кіровоградської області. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2014. – С. 168–174.

16. Бабенко О. Діяльність районних оціночних комісій з визначення суми компенсацій переселенцям із зони затоплення Кременчуцького водосховища. // Між Бугом і Дніпром. Науково-красназничий вісник Центральної України. Випуск ІV. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2015. – С. 294–302.

17. Бабенко О. Проблеми промислового «прогресорства» // Між Бугом і Дніпром. Науково-красназничий вісник Центральної України. Випуск V. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2016. – С. 136–143.

18. Бабенко О. Фонди Державного архіву Кіровоградської області як джерело вивчення історії будівництва Кременчуцької ГЕС // Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання: збірка наукових праць / Відп. ред. Тюрменко І. – К. – Тернопіль: «Бескиди». – С. 14–17.

Олексій Шевчук
ORCID: 0000-0002-2449-6894

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОШОВОЇ РЕФОРМИ 1996 р. В УКРАЇНІ

ON THE ISSUE OF LEGISLATIVE SUPPORT OF THE MONETARY REFORM OF 1996 IN UKRAINE

Однією із важливих складових державного механізму, як відомо, є система, «яка має єдину бюджетну, грошову, банківську системи, державну власність, котрі становлять її організаційно-економічну основу» [4, с. 87]. В Україні, після здобуття незалежності та виходу із СРСР сформувалася власна грошова система, одним із ключових моментів становлення якої безперечно є грошова реформа 1996 р. Серед усього комплексу джерел, чи не найціннішим, для дослідників є документальні джерела, які висвітлюють різні аспекти даної грошової реформи, перш за все, законодавчі та підзаконні акти [3], якими регулювалися усі етапи реформування грошового обігу в Україні в 1996 р.

Конституційні основи грошової реформи були закладені в Конституції України, прийнятій 28 червня 1996 р. на 5-й сесії Верховної Ради України 20-го скликання. Імперативну (категоричну) норму щодо грошового обігу в Україні, законодавець прописав у ст. 99 Конституції України, указавши, що «Грошовою